

naukowego. Ale filozofowie mają też „życie prywatne”, w którym nie zawsze filozofami pozostają, ale bez którego może nie byłoby **takimi** filozofami. Ryszard Jadcak, swoją kolejną książką o Kazimierzu Twardowskim, ujawnia nam właśnie życie prywatne tych filozofów, którzy związani byli z osobą Mistrza Twardowskiego. Publikacja ta stanowi integralną część prac tego Autora poświęconych K. Twardowskiemu. Warto przypomnieć chociażby książki: *Kazimierz Twardowski. Twórca Szkoły Lwowosko-Warszawskiej* (Toruń 1991), *Człowiek szukający etyki. Filozofia moralna Kazimierza Twardowskiego* (Toruń 1993), *Kazimierz Twardowski. Dzienniki. Część I i II* (Warszawa-Toruń 1997).

Sam pomysł pracy wydaje się interesujący, chociaż niebezpieczny. Jesteśmy przyzwyczajeni do tego, by wyraźnie oddzielać sferę prywatną od publicznej, do tego zatem, że nawet filozof, tej miary co K. Twardowski, ma prawo do prywatności, że filozofia jego nic nie zyska, gdy dowiemy się, z wglądu w prywatną korespondencję o jego uczuciach, ocenach, przekonaniach. A jednak, ten niebezpieczny pomysł, który mógłby wielu filozofów stracić z piedestałów, w tym wypadku okazał się takiego zagrożenia nie stwarzać. R. Jadcak swoją pracą chce się włączyć do dyskusji nad znaczeniem K. Twardowskiego w kreowaniu polskiego środowiska naukowego, występując z pozycji historyka filozofii, lokując swoją pracę na gruncie „biografistyki filozoficznej”. Wykorzystuje do tego przede wszystkim źródła nazywane „wytworami lub opisami własnymi”, czyli: pamiętniki, dzienniki, autobiografie, wspomnienia, uzupełniając je „opisami cudzymi”, do których zaliczmy: opracowania, wspomnienia, itp. Dzięki temu Autor chce „poznać losy, osobowość

i prawa rządzące twórczością, postępowaniem i poglądami prezentowanych postaci” (s. 5).

W publikacji został stworzony portret Mistrza w otoczeniu uczniów: Władysława Witwickiego, Jana Łukasiewicza, Zygmunta Zawirskiego, Stefana Baleya, Kazimierza Ajdukiewicza, Tadeusza Kotarbińskiego, Stanisława Leśniewskiego, Stefana Błachowskiego, Tadeusza Czeżowskiego, Mieczysława Kreutzta, Izdydry Dąbskiej, Heleny Słoniewskiej, Leopolda Blausteina oraz Władysława Tatarakiewicza i Romana Ingardena, którzy formalnie uczniami K. Twardowskiego nie byli, lecz jego wpływ na ich losy naukowe był znaczny. Tym postaciom poświęcone są kolejne rozdziały. W książce, widzimy więc koleje losu wielu filozofów, jakby w dwóch odsłonach: pierwszą jest wielka filozofia, drugą – życie, biegnące tylko pozornie obok niej. Ktoś się z kimś spotkał, ktoś kogoś akceptuje, ktoś z kimś podejmuje walkę, ktoś cierpi – to wszystko dzieje się na tle wielkich rozpraw naukowych, doniosłych odkryć. I, rzecz zaskakująca, wcale tym wielkim dziełom w ostatecznym rozrachunku nie przeszkadza. Może ci ludzie byli tak wielcy, że potrafili „żyć i filozofować”? A może to zasługa ich Mistrza? Bowiem widoczny jest on w biografjach naukowych wymienionych osób, przebywa z nimi często trudną drogę „stawania się uczonymi”.

Publikację kończy rozdział pt. „Psychologiczny portret Kazimierza Twardowskiego” autorstwa Teresy Rzepey, stanowiący uzupełnienie całości publikacji. W ten sposób powstał wizerunek środowiska naukowego. Zaś taki sposób ujęcia tematu, umożliwił potencjalnemu czytelnikowi inną formę „spotkania” z polską historią kultury.

Władysława Szulakiewicz

Ferdynand Mielczarek, Ideologiczno-polityczna indoktrynacja nauczycieli w Polsce w latach 1945-1956, Opole 1997, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, ss. 175

Kierowana przez prof. dr hab. Antoniego Smołaskiego Katedra Pedagogiki Uniwersytetu Opolskiego stała się w latach dziewięćdzie-

siątych głównym ośrodkiem badania dziejów nauczycielstwa w Polsce¹. Jedną z ostatnio wydanych prac pracowników tej katedry jest

książka Ferdynanda Mielczarka pt. *Ideologiczno-polityczna indoktrynacja nauczycieli w Polsce w latach 1945-1956*.

Autor podjął się oryginalnego zadania badawczego, poszukania mianowicie odpowiedzi na pytanie: jak w latach 1945-1956 przeprowadzono w Polsce indoktrynację ideologiczną nauczycieli, w szczególności jak ich urabiano pod względem politycznym i światopoglądowym oraz z jakimi rezultatami?

Faktycznie okres Polski powojennej, zwłaszcza lata 1945-1956, był szczególnie wyrazistym, uciążliwym i brzemienym w skutki pod względem nacisków ideologiczno-politycznych wywieranych na nauczycieli. Cele, treści, metody i formy indoktrynowania tej grupy inteligencji w Polsce nie doczekały się jeszcze zwanego opracowania naukowego, dlatego też monografia historyczno-pedeutologiczna F. Mielczarka wypełnia istotną lukę w historiografii.

W czterech rozdziałach Autor zaprezentował wyniki swoich badań dotyczące kształtowania postaw społeczno-politycznych nauczycieli, ich światopoglądu, stosunku do historii Polski i tradycji narodowych oraz wymagań społeczno-politycznych stawianych nauczycielom w życiu codziennym. Te cztery obszernie zagadnienia Autor podzielił merytorycznie na piętnaście szczegółowych problemów odpowiadających rzeczywistym zjawiskom historycznym. Szczególnie ważne, a zarazem interesujące są ustalenia Autora na temat indoktrynacji nauczycieli w procesie kształcenia, doksztalcenia i doskonalenia zawodowego oraz ich obowiązkowego samokształcenia ideologicznego. Zostały także przedstawione elementy indoktrynacji występujące w pracy nadzoru pedagogicznego. Z tymi ustaleniami Autor wiąże charakterystykę procesu kształtowania postaw światopoglądowych nauczycieli oraz zjawisk towarzyszących temu procesowi. Eksponowane są także problemy związane z wyrabianiem u nauczycieli zgodnego z oczekiwaniami partii i państwa stosunku do historii ojczystej i tradycji narodowej. Pracę zamykają ustalenia dotyczące udziału nauczycieli w życiu społeczno-politycznym, w tym w ówczesnych akcjach i kampaniach propagandowych.

Książka F. Mielczarka została oparta w głównej mierze na źródłach archiwalnych

znajdujących się w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Wiele z wykorzystanych źródeł było badanych pierwszy raz, co podnosi wartość pracy. Są to przede wszystkim akta archiwalne politycznych i administracyjnych instytucji centralnych – KC PPR, KC PZPR, Ministerstwa Oświaty oraz akta regionalne komitetów wojewódzkich PZPR i kuratoriów okręgów szkolnych. Wśród tych ostatnich najszerszą przebadaną przez Autora archiwalia z województwa katowickiego. Wykorzystano też wiele opublikowanych już zbiorów dokumentów partyjnych i oświatowych. Autor przestudiował też bardzo szeroki zakres literatury, w tym pamiętników, druków ulotnych oraz artykułów z rozmaitych czasopism, które umiejętnie wykorzystał w swoich ustaleniach badawczych. Dzięki tak szerokiej podstawie źródłowej i jej skrupulatnemu wykorzystaniu, rozprawa F. Mielczarka jest bogata w treść i gruntownie udokumentowana. Mimo faktu, że oceny formułowane przez Autora są jednoznacznie negatywne, to jednak dokonana w pracy historyczna rekonstrukcja zjawisk przeszłości swą rzetelnością budzi zaufanie.

Główne cele badań: wzbogacenie wiedzy na temat kierunku aksjologiczno-propagandowego współczesnej pedeutologii, ustalenie, w jaki sposób indoktrynowano pracowników oświaty w latach 1945-1956 oraz zbadanie postaw i zachowań, jakie przejawiali nauczyciele w badanym okresie zostały w omawianej pracy osiągnięte. Zarówno ze względów naukowych jak i społecznych książkę F. Mielczarka należy uznać za ważną i pożyteczną. Stanowi ona przestrógę dla polityków i administratorów oświaty jak nie należy traktować nauczyciela, zaś dla nauczycieli jest też przestrógą przed poddawaniem się manipulacjom politycznym i zniewoleniom ideologicznym.

Krzysztof Jakubiak

¹ A. Smołaski, *Osoba i zawód nauczyciela w polskiej myśli pedagogicznej do 1939 roku*, Wrocław 1983; tenże, *Stosunki służbowe i warunki pracy nauczycieli w Polsce do 1939 roku*, Opole 1984; tenże, *Struktura zawodowa nauczycielstwa w Polsce do 1939 roku*, Opole 1996; tenże, *Uposażenie nauczycieli w Polsce. Zarys historyczny do 1939 r.*, Opole 1990; tenże, *Wizje nauczyciela w polskiej myśli pedagogicznej do 1939 roku*, Opole 1997; tenże, *Bibliografia adnotowana do dziejów nauczycielstwa w Polsce w tysiącleciu* (przygotowana do druku).